

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Ebba Ståhlgren

Mamma, mamma, barn

En rättshistorisk analys av samkönade par och föräldraskap i Sverige

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: HT24

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar.....	7
1 Inledning	9
1.1 Syfte och frågeställningar	10
1.2 Avgränsningar	10
1.3 Metod och teori.....	11
1.4 Material och forskningsläge	13
1.5 Begrepp.....	14
1.6 Disposition.....	15
2 Bakgrund.....	16
2.1 Samkönade relationer i svensk rätt.....	16
2.2 Barnets bästa.....	18
2.3 Begreppet ”familj”.....	19
2.4 Moderskap, faderskap och föräldraskap.....	20
2.4.1 Föräldern som fött barnet	20
2.4.2 Föräldern som inte fött barnet	21
2.5 Föräldraskapsreglerna under förändring?.....	22
3 Adoption	23
3.1 Historisk bakgrund	23
3.2 Förändringar 2001 och 2002	24
3.2.1 SOU 2001:10.....	25
3.2.2 Prop. 2001/02:123	26
3.2.3 Bet. 2001/02:LU27.....	27
3.3 Riksdagens debatter.....	28
3.4 Sammanfattande reflektioner.....	30
4 Assisterad befruktning	32
4.1 Historisk bakgrund	32
4.2 Förändringar 2004 och 2005	33
4.2.1 Prop. 2004/05:137	33
4.2.2 Bet. 2004/05:LU25.....	35
4.3 Riksdagens debatter.....	35
4.4 Sammanfattande reflektioner.....	37
5 Föräldraskapspresumtion	38
5.1 Historisk bakgrund	38

5.2	Förändringar 2018–2021	39
5.2.1	SOU 2018:68.....	39
5.2.2	Prop. 2020/21:176	40
5.2.3	Bet. 2020/21:CU16	42
5.3	Riksdagens debatter.....	42
5.4	Sammanfattande reflektioner.....	43
6	Analys.....	45
6.1	Rättsutvecklingen	45
6.2	Centrala intressen	47
6.3	Återkommande argument	48
7	Slutsatser.....	50
	Käll- och litteraturförteckning.....	51

Summary

Since 2003, same-sex couples in Sweden have been able to be considered as adoptive parents and thus become legal parents. This was, however, controversial and many of the consultation bodies and speakers in the Riksdag were critical of the proposal. They emphasized that too little research had been presented, that children need a mother and a father, and that different-sex couples might find it more difficult to adopt as other countries would view the decision with disapproval. In 2005, same-sex couples were given access to state-funded assisted reproduction. The consultation bodies and members of the Riksdag were divided on this issue. Approximately half supported the proposal, while others criticized, among other things, that it could be burdensome for children to grow up in a different family structure, that it could extend waiting times for different-sex couples, and that the issue had not been sufficiently investigated. It took until 2022 before a presumption of parenthood was introduced. This time, most of the consultation bodies and members of the Riksdag approved, with arguments concerning the positive aspect that more children could have two legal parents when they are born. However, criticism was expressed against the annulment rules, which were considered too extensive.

Using a legal historical method and a norm-critical perspective, the essay examines the Swedish legal development regarding same-sex couples and parenthood. This includes looking at central interests and reoccurring arguments. The analysis discusses these aspects in relation to the changes described above. The conclusions drawn are that the legal development regarding same-sex couples' parenthood took place gradually over the years. The development became less controversial over time and the direction increasingly pointed towards gender neutrality in the legislation. Central interests were the best interests of the child, norms and criticism of the regulatory system. Recurring arguments concerned the research basis, the best interests of the child and what types of family constellations that society should encourage.

Sammanfattning

Sedan 2003 har samkönade par i Sverige kunnat prövas som adoptivföräldrar och därmed bli juridiska föräldrar. Det var dock kontroversiellt och många av remissinstanserna och talarna i riksdagen var kritiska. De framhöll att för lite forskningsunderlag presenterats, att alla barn behöver en mamma och en pappa samt att olikkönade par kanske skulle få svårare att adoptera då andra länder skulle se ogillande på beslutet. 2005 gavs samkönade par tillgång till statligt finansierad assisterad befruktning. Remissinstanserna och riksdagsledamöterna var gällande denna fråga delade. Ungefär hälften tillstyrkte förslaget, medan andra kritiserade bland annat att det skulle kunna vara belastande för barn att växa upp i en annorlunda familjebildning, att det inte fick påverka olikkönade par genom förlängd kötid samt att frågan inte var tillräckligt utredd. Därefter dröjde det till 2022 innan en föräldraskapspresumtion infördes. Denna gång tillstyrkte de flesta remissinstanser och riksdagsledamöter med argument så som att det är positivt att fler barn kan få två juridiska föräldrar redan när de föds. Kritik framfördes dock mot hävandereglerna, som ansågs vara för extensiva.

Med en rättshistorisk metod och ett normkritiskt perspektiv undersöker uppsatsen den svenska rättsutvecklingen gällande samkönade par och föräldraskap, vilka intressen som varit centrala och vilka argument som varit återkommande. I analysen diskuteras dessa aspekter i förhållande till ovan beskrivna förändringar. Slutsatserna som dras är att rättsutvecklingen gällande samkönade pars föräldraskap skedde stegvis under årens gång. Utvecklingen blev allt mindre kontroversiell över tid och riktningen pekade alltmer mot könsneutralitet i lagstiftningen. Intressen som varit centrala var barnets bästa, normer och kritik mot regelsystemet i sin helhet. Återkommande argument handlade bland annat om forskningsunderlaget, barnets bästa samt vilka typer av familjekonstellationer som samhället bör uppmuntra.

Förord

Efter 4,5 år på juristprogrammet är det nu dags för mig att ta examen och fortsätta mot nya äventyr. Det har varit lärorika och fantastiskt roliga år, främst på grund av alla underbara människor jag har träffat. Spex, kör, karneval och allt därtill har gett mig oförglömliga minnen.

Jag vill ta tillfället i akt att säga tack. Stort tack till min handlare Elsa för goda råd och trevliga möten. Tack Elsa S för vårt måndagsplugg. Tack potentiella gänget för att ni är ni och för alla våra roliga stunder tillsammans. Tack alla vänner och familj som hejat på mig längs vägen.

Mest av allt, tack till min älskade Klara.

Ebba Ståhlgren

Lund, 5 januari 2025

Förkortningar

Anf.	Anförande
Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
Bet.	Betänkande
BRIS	Barnens rätt i samhället
C	Centerpartiet
Dir.	Direktiv
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FP	Folkpartiet (numera Liberalerna)
IVF	In vitro-fertilisering
KD	Kristdemokraterna
FN	Förenta nationerna
M	Moderaterna
MP	Miljöpartiet
Prop.	Proposition
RFSL	Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter
RFSU	Riksförbundet för sexuell upplysning
Rskr.	Riksdagsskrivelse

S	Socialdemokraterna
SD	Sverigedemokraterna
SO	Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
Uppl.	Upplaga
V	Vänsterpartiet

1 Inledning

Under hösten 2023 rapporterades om att samkönade par i Italien fått hem brev där det stod att den icke-biologiska föräldern inte längre var förälder. Deras barn fick nya födelsebevis, med den icke-biologiska föräldern borttagen. Detta skedde på grund av att lagstiftningen varit otydlig och att en del domstolar därför godkände adoptioner som inte varit tillåtna. Den italienska regeringen uppmanade flera regioner att ta bort den ena föräldern från samkönade pars barns födelsebevis, rapporterade QX. Detta kritiserades av Human Rights Watch som uppmanade regeringen att genast inkludera båda föräldrarna på födelseattesten igen.¹ Under våren 2024 kom beskedet att en domstol i norra Italien valt att inte tillåta ändringen av födelsebevisen. Borgmästaren Sergio Giodani sade i en intervju att ”Idag har kärleken och barnens bästa intressen segrat.”²

Det verkar finnas en fara i otydlig och komplicerad lagstiftning, som drabbar de utanför normen allra hårdast. I Sverige har vi inte en regering som den italienska, men hävandereglerna gällande föräldraskap från 2022 drabbar regnbågsfamiljer i större utsträckning, då dessa i många fall använder done-rade spermier. Det har dock skett en snabb utveckling av samkönade pars möjligheter att bli föräldrar under de senaste 25 åren. Samkönade par och föräldraskap har inte alltid varit en självklar kombination i samhället, tvärtom var det länge en kontroversiell fråga, skrev Agell och Brattström i boken ”Äktenskap & Samboende”. Författarna framhöll i boken att lagstiftningen kan ha bidragit till att förändra attityden kring samkönade par i samhället och att detta därmed kan ha påskyndat ytterligare förändringar.³ Detta fick mig att fundera på hur lagstiftningsprocesser påverkas av normer i samhället, särskilt gällande ”kontroversiella” frågor. Hur ser en sådan rättsutveckling ut och vilka intressen styr den?

¹ QX, Samkönade par får hem brev: ”Du är inte längre förälder”.

² QX, Framgång för lesbiska mammor i Italien: ”Det är en seger för våra barn”.

³ Agell, Brattström, s. 329–331.

I boken ”Undantagsmänniskor – En svensk HBTQ-historia med utblickar i världen” skrev Norrhem, Rydström och Markusson Winkvist att historien om de personer som älskat människor av samma kön länge varit oskriven. Författarna påpekade att begreppen ”det förflutna” och ”historia” skiljer sig åt. Det förflutna inrymmer allt som har hänt fram tills nu, all vardag men också alla ovanliga händelser som har skett. För att något ska vara historia däremot måste det plockas fram och synliggöras. De framförde att svensk HBTQ-historia präglats av osynlighet. Det var enligt Norrhem, Rydström och Markusson Winkvist först när några ville ställa frågor om HBTQ-personers förflutna som HBTQ-historia skrevs ner.⁴ För att bryta denna osynlighet tycker jag att det är viktigt att lyfta fram HBTQ-historia, även mer nutida sådan. Att samkönade par får vara föräldrar i lagens ögon skulle vi som är födda på 2000-talet kunna ta för givet. Jag hoppas med denna uppsats kunna belysa en liten del av den moderna HBTQ-historian i svensk familjerätt.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna framställning är att undersöka den svenska rättsutvecklingen gällande samkönade pars föräldraskap.

Frågeställningarna som uppsatsen hanterar är:

- Hur har den svenska rättsutvecklingen sett ut gällande samkönade par och föräldraskap?
- Vilka intressen var centrala för denna utveckling?
- Vilka återkommande argument användes för och emot förändringarna?

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen kommer enbart att hantera svensk rätt i tidsspannet 2003–2022. Före 2003 fanns inga rättigheter för samkönade par att vara föräldrar och efter 2022 har inte några större förändringar skett på området. Det är tre förändringar, 2003, 2005 och 2022 som står i centrum. Det finns flera mindre förändringar som kommer att nämnas men inte beskrivas på djupet. En annan

⁴ Norrhem, Rydström, Markusson Winkvist, s. 183.

sak som kommer att beskrivas enbart kort är barnkonventionen. Det som främst kommer redogöras för är principen om barnets bästa, det vill säga artikel 3, eftersom det är den som används som argument i utredningar, debatt och remissyttranden gällande samkönade pars föräldraskap. Huvudfokuset för uppsatsen är dock inte att utreda alla nyanser av barnets bästa som begrepp, eftersom det är otroligt komplext och skulle kunna utgöra en hel uppsats i sig.

Uppsatsens fokus ligger på samkönade pars föräldraskap och därmed på monogama förhållanden. Andra stjärnfamiljekonstellationer kommer att tas upp men en djupdykning av flersamt föräldraskap anses ligga utanför uppsatsens gränser. En närliggande fråga är den om man i svensk rätt bör tillåta fler än två juridiska föräldrar. Det är en fråga som på många sätt hänger ihop med denna uppsats, men som är så pass omfattande att den måste utgöra sin egen utredning. Adoptionsfrågan är aktuell i och med utredningen som ska presenteras i mars 2025. Denna uppsats handlar delvis om adoption, men kommer inte att gå in på djupet kring diskussionerna kring etiken gällande internationella adoptioner.

Jag kommer att göra ett urval gällande anföranden i riksdagsdebatterna, eftersom det finns så mycket material. Fokuset ligger på åsikter som är återkommande i debatten samt att få fram åsikter från hela den politiska skalan. En hel del av inläggen i debatten är kommentarer till varandra, frågor för att ytterligare visa sin redan gjorda poäng och så vidare. Om man vill få den fulla bilden av debatterna rekommenderar jag att titta på sändningarna eller läsa protokollen på riksdagens hemsida.

1.3 Metod och teori

Eftersom syftet med uppsatsen är att undersöka rättsutvecklingen över tid, anses en rättshistorisk metod vara passande. I ”Making Legal History” skrev Sir John Baker att ett sätt att utföra den rättshistoriska metoden är att börja i källorna och låta dem vara guiden. Genom att börja i materialet så vet författaren vilka frågor som uppkommer och vilka av dessa som besvaras samt

vilka som kvarstår.⁵ Arbetet med uppsatsen inleddes genom att läsa i förarbeten och doktrin för att skapa en bild av utvecklingen och förstå om det fanns en röd tråd och vilka frågor som materialet lämnade. Eftersom uppsatsen till stor del handlar om att utforska rättsutvecklingen var det nödvändigt att låta materialet vara guide på det sätt som Baker uttryckte.

En annan utgångspunkt för denna uppsats är Tuoris beskrivning av rätten som tre skikt. Uppe i ”rättens ytskikt” finns lagar, myndighetsbeslut och domstolsdomar. Det är den rättsliga verksamheten som sker varje dag, där vågorna av förändringar är snabba. Nedanför detta skikt hittas ”rättskulturen”. I rättskulturen finns rättsbegrepp, rättsprinciper och metoder och här sker förändringar långsammare än i ytskiktet. Det djupaste skiktet är ”rättens djupstrukturer” som består av de allra mest grundläggande principerna för rätten. I detta skikt sker förändringar väldigt långsamt.⁶ För denna uppsats är rättskulturen, det mellersta lagret, det mest centrala. Kjell Å. Modéer har skrivit om rättskultur som begrepp. Modéer påtalade att jurister alltmer befinner sig både bortom och emellan normer i sina analyser och att det svenska rättslivet förändrats från ”modern monolitisk till en postmodern pluralistisk rättskultur.”⁷ Det är just normerna som är centralt i denna framställning. Juridiken existerar i samklang med samhället och dess förändringar, inte i en egen bubbla, som Ibbetson uttryckte i ”Making legal history”.⁸

Uppsatsen kommer att se den rättsliga utvecklingen ur ett normkritiskt perspektiv. Enligt Nationalencyklopedin innebär ett normkritiskt perspektiv att man åskådliggör samt problematiserar normer. Normer kan förklaras som föreställningar om hur människor bör leva sina liv. Centralt för det normkritiska perspektivet är idén om att normer går att förändra.⁹ Normkritisk teori utgår från att byta perspektiv från att fokusera på ”avvikaren” till att utforska det ”normala”, enligt Mägi och Zimmerman i boken ”Stjärnfamiljejuridik”. Det är normerna kring ett område som skapar problem, inte de som avviker från

⁵ Baker, s. 7.

⁶ Tuori, s. 433.

⁷ Modéer, s. 398.

⁸ Ibbetson, s. 132.

⁹ Nationalencyklopedin, normkritik.

normen.¹⁰ Mägi och Zimmerman framförde att normkritik bygger på att försöka få grepp om vilka fördelar som finns för de som befinner sig inom normen. Det krävs att detta först synliggörs för att normen i ett senare skede ska kunna ifrågasättas, utvärderas och eventuellt förändras. En modell för normkritik som kan användas består av fyra steg. Steg ett handlar om att åskådliggöra normer, steg två att lyfta fram konsekvenserna av normen, steg tre att ifrågasätta sin egen relation till normen och slutligen att i steg fyra jobba fram strategier för att förändra.¹¹ Denna uppsats kommer främst att handla om steg ett och två i den modellen. På vilket sätt har olikkönade par haft (och fortfarande har) fördelar gällande familjebildning på grund av normer och hur har det påverkat lagstiftningsprocessen?

1.4 Material och forskningsläge

Regleringen kring föräldraskap har förändrats en hel del de senaste åren. Det för med sig att det finns mycket offentligt tryck kring frågorna. Förarbeten är centrala för att kunna utforska utvecklingen av lagstiftningen. Det finns flertalet relevanta propositioner så som ”Partnerskap och adoption”¹² och ”Modernare regler om assisterad befruktning och föräldraskap”¹³. Det genomfördes ett antal utredningar som exempelvis ”Barn i homosexuella familjer”¹⁴, ”Olika vägar till föräldraskap”¹⁵ och ”Nya regler om faderskap och föräldraskap”¹⁶. Utöver det tillkommer annat offentligt tryck så som betänkanden. Material från riksdagsdebatter kommer att hanteras i uppsatsen för att kunna se olika aktörers inställningar och argument till de olika förändringarna.

Utvecklingen av samkönade pars föräldraskap är inte särskilt väldokumenterad i doktrinen. Jens Rydström skrev 2004 ett kapitel i ”Genushistoria” om att homosexualitetens historia är ett försummat forskningsfält.¹⁷ Det går utifrån detta att fundera kring om frågor om samkönade par och föräldraskap har

¹⁰ Mägi, Zimmerman, s. 25.

¹¹ Mägi, Zimmerman s. 25–26.

¹² Prop. 2001/02:123.

¹³ Prop. 2017/18:155.

¹⁴ SOU 2001:10.

¹⁵ SOU 2016:11.

¹⁶ SOU 2018:68.

¹⁷ Rydström, s. 221–222.

fått mindre utrymme i doktrinen och forskningen generellt. Det är främst boken ”Stjärnfamiljejuridik – svensk familjelagstiftning ur ett normkritiskt perspektiv” av Erik Mägi och Lina-lea Zimmerman som behandlar dessa frågor. Mycket av den övriga familjerättsliga litteraturen jag läst har på sin höjd haft ett kort ”samkönade par som föräldrar”-kapitel i slutet av boken. ”Stjärnfamiljejuridik” sticker ut i mina ögon från den mer normativa doktrinen. Boken är dock från 2015 vilket innebär att det finns ett tioårigt glapp fram tills idag. Under denna period har mycket hunnit hända gällande samkönade pars föräldraskap, varför mer nytutgiven doktrin behövs för att komplettera.

En väldigt nytutkommen bok som handlar om barn är Anna Singers bok ”Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle”. Boken publicerades 2024 och hanterar frågor som exempelvis fastställande av föräldraskap ur ett barnperspektiv. Framför allt kapitel två, ”Barnets rätt till föräldrar”, är relevant för denna uppsats. Singer har också bland annat skrivit lagkommentarer till FB och är utredare för adoptionskommissionen. Hon är professor i civilrätt med inriktning på familjerätt vid Uppsala universitet. Senaste utgåvan av ”Äktenskap & Samboende” från 2022 används också för att ge inblick i nyare reformer.

Gällande HBTQ-historia finns boken ”Undantagsmänniskor” av Svante Norrhem, Hanna Markusson Winkvist och Jens Rydström. Den används för att ge bakgrund om utvecklingen av den rättsliga regleringen av samkönade relationer. Utöver förarbeten och doktrin finns också material i juridiska tidskrifter, exempelvis Caroline Sörgjerds artikel ”Rätten att bli förälder — en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption”. Slutligen kommer övrigt material från bland annat RFSL, Socialstyrelsen och Skatteverket att användas.

1.5 Begrepp

I en hel del av det äldre materialet används begreppen heterosexuella och homosexuella par. Jag anser att det är missvisande, då personer i båda konstellationer inte behöver identifiera sig som vare sig heterosexuell eller

homosexuell. Jag kommer därför i denna uppsats främst att använda begreppen olikkönade par och samkönade par, dock med vissa undantag. När jag beskriver förslag från historien använder jag delvis de begrepp som man använde i exempelvis utredningarna.

Begreppet assisterad befruktning används i uppsatsen som ett gemensamt ord för insemination och IVF. IVF innebär att befruktning sker i ett provrör. Ägget befruktas alltså utanför kroppen.¹⁸ Insemination innebär att spermier förs in i livmodern. Det kan ske antingen hemma, en så kallad heminsemination, eller på en klinik.¹⁹ Insemination kommer i denna uppsats att referera till insemination på klinik. Ett annat begrepp som dyker upp gällande assisterad befruktning är dubbeldonation. Det innebär att både ägg och spermier är done-rade.²⁰

Det kan komma att råda en viss begreppsförvirring kring ordet ”makar” i uppsatsen eftersom det innan 2009 refererade till enbart en man och en kvinna, eftersom det enbart var dessa som kunde ingå äktenskap. I material hanterat efter 2009 är begreppet ”makar” könsneutralt.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med ett bakgrundsavsnitt för att lägga uppsatsens grund kring relevanta ämnen så som begreppen ”familj” samt utvecklingen av erkännandet av samkönade par i svensk rätt. Avsnitt tre handlar om samkönade pars möjligheter att adoptera 2003 och följer kronologiskt vidare till rätt till statligt finansierad assisterad befruktning 2005 i avsnitt fyra. Avsnitt fem handlar om föräldraskapspresumtionen 2022. I analysen diskuteras rättsutvecklingen, och dess centrala intressen utifrån frågeställningarna. Argumenten som användes granskas och i slutsatsen sammanfattas vad uppsatsen slutligen kommer fram till.

¹⁸ 1177, IVF.

¹⁹ RFSL, Juridiskt föräldraskap.

²⁰ Socialstyrelsen, Assisterad befruktning med embryodonation och dubbeldonation.

2 Bakgrund

Uppsatsens ämne centreras kring samkönade par och föräldraskap. Innan olika förändringar kring föräldraskapsregleringen beskrivs och diskuteras är det relevant att ha lite grund att stå på. Detta bakgrundsavsnitt beskriver därför utvecklingen av rättigheter för samkönade par i svensk rätt, begreppet familj, barnkonventionen och något om de olika termer för föräldraskap som finns. Slutligen kommer detta avsnitt att beröra de förändringar som eventuellt kan komma att ske på det familjerättsliga området inom en relativt snar framtid.

2.1 Samkönade relationer i svensk rätt

1608 var första gången samkönade relationer nämndes i svensk rätt. Då infördes ett förbud mot sex mellan två män, genom att Kart XI:s lagedition innehöll delar av Bibeln. Innan detta hade samkönat sex inte reglerats i lag. En av anledningarna till att det inte reglerats i lag innan 1608 var att Magnus Erikssons allmänna landslag inte hade någon kyrkobalk och det var där frågan reglerades.²¹ Vid införandet av 1734 års lag valde utredningen att inte ta med något om samkönat sex eftersom frågan skulle tystas ner för att inte uppmuntra människor att ha sex med personer av samma kön.²² I strafflagen från 1864 fastslogs att ingen fick öva otukt mot naturen, vilket praxis fastställde som samkönat sex.²³ 1933 lämnade socialdemokraten Vilhelm Lundstedt in en motion till riksdagen att förbudet mot homosexualitet skulle avskaffas och 1935 föreslog Strafflagberedningen att homosexuella handlingar för personer över 20 år skulle tillåtas. Detta drog dock ut på tiden och först 1943 lade den nya justitieministern fram en motion. 1944 beslutade riksdagen att avkriminalisera homosexualitet.²⁴

Mägi och Zimmerman skrev i "Stjärnfamiljejuridik" att samhället stegvis har erkänt samkönade familjerelationer. 1944 avkriminaliserades som tidigare

²¹ Norrhem, Rydström, Markusson Winkvist, s. 76.

²² Rydström, Mustola, s. 185.

²³ Norrhem, Rydström, Markusson Winkvist, s. 120.

²⁴ Norrhem, Rydström, Markusson Winkvist, s. 140–142.

beskrivet homosexualitet och det blev i stället sjukdomsklassificerat. 1979 togs sjukdomsstämpeln bort av Socialstyrelsen.²⁵ 1987 kom en lag om homosexuella sambor som skapade ett rättsförhållande mellan sambor. I propositionen skrevs att homosexuella bygger upp ett hem och ett gemensamt hushåll och att det behövdes lagregler för att skydda den svagare parten och lösa en rad praktiska problem.²⁶

1994 instiftades registrerat partnerskap, som blev ett nytt institut i svensk rätt. I utredningen skrev utredaren att deras grundinställning var att homosexuell kärlek är likvärd heterosexuell kärlek och att homosexuell och heterosexuell samlevnad skulle likställas inför lagen så mycket som möjligt. Utredningens förslag för att uppnå detta var att införa en lag om partnerskap. Partnerskapet innebar att två personer av samma kön kunde genomföra en registrering och på så sätt göra gällande de flesta av de regler som gällde för makar, dock inte några bestämmelser som gav upphov till föräldraskap, varken adoption eller insemination.²⁷

2000-talet innebar en rörelse mot alltmer könsneutral lagstiftning. Båda sambolagarna, den som gällde heterosexuella och den som gällde homosexuella, slogs ihop till en könsneutral sambolag 2003. 2009 gjordes äktenskapet könsneutralt och samkönade par kunde då ingå äktenskap på samma sätt som olikkönade par. Enligt Mägi och Zimmerman var äktenskapsfrågan en stark symbolfråga för många HBTQ-personer.²⁸ Frågan om samkönade par skulle kunna ingå äktenskap var länge kontroversiell och i propositionen från 2008 lade regeringen inte fram något förslag till könsneutralt äktenskap, trots att utredningen i SOU 2007:17 föreslagit det.²⁹ Utredaren framhöll att äktenskapet och det registrerade partnerskapet var väldigt lika, men att äktenskapet ansågs ha högre symbolvärde och att det skickade signaler till samhället att par av samma kön inte var lika viktiga. Sammantaget ansåg utredaren att det inte fanns några anledningar till att äktenskapet enbart skulle kunna bestå av

²⁵ Mägi, Zimmerman, s. 41–42.

²⁶ Prop. 1986/87:124, s. 43.

²⁷ SOU 1993:98, s. 11–12.

²⁸ Mägi, Zimmerman, s. 41–42.

²⁹ Agell, Brattström, s. 329–331.

en man och en kvinna.³⁰ Regeringen tyckte dock att det var svårt att besluta något om äktenskapets definition och att frågan om äktenskap kunde lösas på olika sätt. Regeringen valde därför att inte fortsätta på utredningens linje och lägga fram ett förslag om könsneutralt äktenskap.³¹ Agell och Brattström skrev att det kan ha handlat om rädsla för kritik. Agell och Brattström menade dock att motståndet mot könsneutralt äktenskap vid denna tidpunkt kanske snarare var högljutt än stort. Civilutskottet skapade ett förslag i linje med utredningens som röstades igenom med enbart 20 röster mot och äktenskapet blev könsneutralt.³²

2.2 Barnets bästa

Den 2 september 1990 trädde barnkonventionen i kraft och i juni 2018 beslutade riksdagen att göra barnkonventionen till svensk lag. Barnkonventionens reglering gäller i huvudregel för personer under 18 år. Konventionen visar ett förhållningssätt där barn ska stå i centrum för beslut som påverkar dem, kallat ett barnperspektiv. Barnperspektivet bygger på att ha respekt för barns intressen. Gällande frågor om bland annat assisterad befruktning och adoption är artikel 7 relevant. Enligt artikeln ska barn, så långt det är möjligt, få veta vilka sina föräldrar är.³³

Anna Singer skriver i boken ”Barnets bästa” att det idag är en självklarhet att se till barnets bästa när det kommer till frågor som rör barn. Barnets bästa kan sägas handla om att se till barnets intressen och behov. Detta har enligt Singer starkt påverkats av införandet av barnkonventionen men det är inte ett nytt synsätt i svensk rätt. Dock har innebörden förändrats över tid och fortsätter att förändras, menar Singer. Barn ses alltmer som individer med egna rättigheter som ska tas hänsyn till.³⁴ I barnkonventionen slås principen om barnets bästa fast i artikeln 3, där det står att det i första hand ska beaktas vad som är barnets bästa vid alla åtgärder som rör barn.³⁵ Enligt Singer har

³⁰ SOU 2007:17, s. 16

³¹ Prop. 2008/09:80, s. 18.

³² Agell, Brattström, s. 329–331.

³³ SOU 2018:68, s. 84.

³⁴ Singer (2024), s. 19.

³⁵ Singer (2024), s. 38.

barnkonventionen i allmänhet, och artikel 3 i synnerhet, resulterat i ökat fokus på barnets bästa.³⁶

Artikel 3.1 i barnkonventionen lyder på svenska: ”Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.”³⁷ Enligt barnrättskommittén är barnets bästa tredelat. Det är en princip, en rättighet och ett tillvägagångssätt. Det är en rättighet för barn att få sina intressen beaktade, oavsett om det rör ett enskilt barn, en grupp barn eller barn i allmänhet. Det är ett tillvägagångssätt som innebär att beslutsprocesser som rör barn ska innehålla en analys av vilka konsekvenser beslutet kan ha för barnen. Slutligen är artikel 3.1 också en rättslig tolkningsprincip. Om en lagregel har flera tolkningar, ska den som i störst del ser till barnets bästa ha företräde.³⁸ Barnets bästa är enligt FN:s barnrättskommitté ett komplext begrepp, men också ett flexibelt begrepp. Dess innebörd är inte fast och kan variera från fall till fall.³⁹

2.3 Begreppet ”familj”

Boele-Woelki och Fuchs skrev i boken ”Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe” att den mest kontroversiella frågan inom familjerätt är hur begreppet ”familj” ska förstås. Är det ett flexibelt begrepp som ska förändras med samhället? Eller ska det vara ett fastlåst koncept som inte bör förändras över tid? Synen på konceptet ”familj” har påverkat hur lagstiftningsprocesserna kring samkönade par och föräldraskap gått till, enligt Boele-Woelki och Fuchs. Även i de länder där viljan till förändring varit stor och lagstiftarna haft ett öppet sinne, har förändringar enbart kunnat ske i små steg, där ordet ”familj” har breddats litegrann vid varje förändring. Författarnas åsikt var att samkönade pars erkännande skett i två steg. I steg ett har personer

³⁶ Singer (2024), s. 405.

³⁷ Barnombudsmannen, Artikel 3 – barnets bästa som ett tillvägagångssätt.

³⁸ CRC/C/GC/14, p. 6.

³⁹ CRC/C/GC/14, p. 32.

av samma kön fått rätt till lagligt erkända partnerskap, med rättigheter och skyldigheter. I steg två har dessa par fått rätt till föräldraskapsstatus.⁴⁰

Vad inryms då egentligen i begreppet familj? Boele-Woelki och Fuchs skrev i sin bok att det fortfarande finns en heteronormativ syn på familjen, även då samkönade par kan bli föräldrar eftersom det bara kan finnas två rättsliga föräldrar. Författarna ifrågasatte detta och skrev att det fulla acceptandet av regnbågsfamiljer måste innehålla det fulla acceptandet av stjärnfamiljer.⁴¹ Begreppen regnbågsfamilj och stjärnfamilj ses kan båda ses som motsatser till begreppet kärnfamilj. SAOB definierar en regnbågsfamilj som ”familj där en eller flera (vuxna) individer definierar sig som HBTQ-person”.⁴² Stjärnfamilj beskrivs enligt SAOB som ”en familj av vilken konstellation som helst t.ex. regnbågsfamilj, enföräldersfamilj, adoptionsfamilj m.m”.⁴³

2.4 Moderskap, faderskap och föräldraskap

I boken ”Stjärnfamiljejuridik” skriver författarna Mägi och Zimmerman att de kan urskilja fyra delar av föräldraskap: biologiskt, genetiskt, socialt och rättsligt.⁴⁴ Huvudfokus för denna uppsats är det rättsliga föräldraskapet. I Sverige kan bara två personer erkännas som rättsliga föräldrar. Att vara rättslig förälder kommer med rättsverkningar som exempelvis vårdnad, underhåll och arv.⁴⁵

2.4.1 Föräldern som fött barnet

Att en kvinna som föder ett barn ska antas vara dess moder är en oskriven rättsprincip enligt Skatteverkets rättsliga vägledning. Det följer av gamla romerska principer: ”mater semper certa est”, vilket betyder ”det är alltid säkert vem som är mor” samt ”mater est quam gestatio demonstrat” som betyder ”mor är den som födandet visar”.⁴⁶ När man tillät donerade ägg lade man till en bestämmelse i föräldrabalken om moderskapets definition. I 1 kap. 7 § FB

⁴⁰ Boele-Woelki, Fuchs, s. 91–92.

⁴¹ Boele-Woelki, Fuchs, s. 122.

⁴² SAOB, Regnbågsfamilj.

⁴³ SAOB, Stjärnfamilj.

⁴⁴ Mägi, Zimmerman, s. 147.

⁴⁵ Mägi, Zimmerman, s. 149.

⁴⁶ Skatteverket Rättslig vägledning, Föräldraskap för den som fött barnet.

beskrivs att om en kvinna föder en annan kvinnas ägg ska den som föder barnet anses vara moder till det. Det är alltså biologiskt föräldraskap som avgör moderskapet och inte genetiskt. Enligt Skatteverkets rättsliga vägledning uppstår moderskapet automatiskt och direkt från då barnet föds.⁴⁷

Om en person har ändrat sin könsidentitet till man och föder ett barn så ska han antas vara far till barnet. I övrigt gäller dock regleringen för moderskap i föräldrabalkens kapitel och i annan lagstiftning. Om det är oklart vem som är mor eller far till barnet genom att ha fött det, kan det fastställas i domstol att någon är, eller inte är, mor eller far till barnet. Om det inte finns uppgift om ett barns förälder i folkbokföringen påtalas detta till socialnämnden av Skatteverket.⁴⁸

2.4.2 Föräldern som inte fött barnet

Det finns olika vägar som en förälder som inte fött barnet kan fastställas som just förälder. Det kan ske genom presumtion, bekräftelse eller dom. Den förälder som inte fött barnet kan fastställas som mor, far eller förälder enligt 1 kap. 9 § FB. En person vars könstillhörighet är man kan fastställas som fader. Moderskap för en förälder som inte fött barnet fastställs om denne har ändrat könstillhörighet till kvinna. I sådana fall gäller sedan det som sägs om faderskap i föräldrabalken. En person fastställs vara ett barns förälder om dennes könstillhörighet är kvinna och denne inte har ändrat sin könstillhörighet samt att den förälder som fött barnet fastställts som barnets mor.⁴⁹

Föräldraskapet kan fastställas genom presumtion om personen som föder barnet är gift vid födelsen. Maken antas då vara far, mor eller förälder. Om personen som föder barnet inte är gift så kan barnets förälder fastställas genom bekräftelse enligt 1 kap. 3 FB. Det kan göras digitalt på Skatteverkets hemsida eller hos socialnämnden. En sådan bekräftelse kan, på samma sätt som presumtionen, gälla föräldraskap, moderskap eller faderskap.

⁴⁷ Skatteverket Rättslig vägledning, Föräldraskap för den som fött barnet.

⁴⁸ Skatteverket Rättslig vägledning, Föräldraskap för den som fött barnet.

⁴⁹ Skatteverket Rättslig vägledning, Föräldraskap för den som inte fött barnet.

2.5 Föräldraskapsreglerna under förändring?

Vid ett sammanträde i december 2020 beslutade regeringen att ge en särskild utredare uppdraget att se över reglerna i FB om föräldraskap. Syftet med uppdraget var att åstadkomma en mer könsneutral, jämlik och sammanhållen lagstiftning med fokus på barnets bästa som är anpassad för alla de olika familjekonstellationer som finns i samhället. Uppdraget skulle redovisas senast i juni 2022.⁵⁰ I juni 2022 presenterades SOU 2022:38 ”Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv”. Det var en omfattande utredning i två delar. Över lag ansåg utredaren att gällande regelverk är svåröverblickat och för stort. Utredningen påtalade också att det är för komplicerat att det finns tre rättsliga förädrabeteckningar, ”mor”, ”far” och ”förälder”. Bedömningen som utredningen gjorde är att antalet paragrafer behöver minska och förtydligas. Därför föreslog utredningen att de tre olika termerna skulle tas bort och ersättas med endast ”förälder” och därmed bli könsneutralt. Andra förändringar som föreslogs i utredningen var att grunderna för hävande av föräldraskap skulle förtydligas, språket förenklas och att principen om att den som föder ett barn är förälder till det tydligare lagstadgas.⁵¹ SOU 2022:38 skickades på remiss till 99 remissinstanser och svar skulle inkommit till Justitiedepartementet senast i januari 2023.⁵² Vid författande av denna uppsats har inte någon ytterligare utveckling i frågan skett.

⁵⁰ Dir. 2020:132, s. 1.

⁵¹ SOU 2022:38, s. 30,

⁵² Remiss SOU 2022:38, s. 1–4.

3 Adoption

Frågan om adoptioner har blivit mer debatterad de senaste åren, främst med fokus på hur etiskt det är att bedriva internationell adoptionsverksamhet. Regeringen tillsatte en särskild utredare, Anna Singer, för att utreda frågan om reglerna för internationella adoptioner till Sverige 2021.⁵³ Utredningen skulle ha presenterats 7 november 2023, men utredningstiden förlängdes till 1 mars 2025.⁵⁴ En av anledningarna till att adoptionskommissionen tillsattes var att det framkommit att ekonomiska intressen varit styrande när det kom till adoptioner från Chile.⁵⁵ I oktober 2024 rapporterade SVT om att kommissionen diskuterar ett förslag om att internationella adoptioner till Sverige ska förbjudas.⁵⁶

När det kommer till samkönade par och adoption är det ovanligt att det sker internationella adoptioner, de flesta adoptioner som sker inom regnbågsfamiljer är närståendeoptioner. RFSL definierade en närståendeadoption som en adoption där det redan existerar ett barn-förälder-förhållande, det vill säga att man gör ett befintligt band juridiskt. Detta står i kontrast till nationella och internationella adoptioner, då detta band inte redan existerar. Det skedde inga internationella adoptioner till samkönade par förrän 2017.⁵⁷ I skrivande stund är det enbart Colombia och Sydafrika som godkänner ansökningar från samkönade par.⁵⁸

3.1 Historisk bakgrund

År 1917 kom den första svenska lagregleringen av adoption. Fosterhemsplaceringar förekom förhållandevis ofta i början av 1900-talet men det kunde inte uppstå några rättsliga band mellan fosterföräldrarna och barnet. När man 1917 införde lagen om adoption var det med motivet att skapa trygghet för

⁵³ Dir. 2021:95, s.1.

⁵⁴ Dir. 2024:86, s. 1.

⁵⁵ Dir 2021:95, s. 6.

⁵⁶ SVT, Uppgifter: Regeringens utredare vill förbjuda internationella adoptioner till Sverige.

⁵⁷ RFSL, Adoption.

⁵⁸ Adoptionscentrum, Frågor om adoption.

barnet.⁵⁹ När föräldrabalken instiftades 1949 följde de tidigare adoptionsreglerna med, i huvudsak oförändrade.⁶⁰ 1917 och 1949 års regler innebar att det fanns ett rättsförhållande mellan adoptant och adoptivbarn, men dessa gav inte fulla rättigheter när det kom till exempelvis arv och underhåll. Det innebar också att barnet hade kvar ett rättsligt förhållande med sin biologiska familj. År 1958 gjordes en reform som gav adoptivbarnet i princip samma rättigheter som biologiska barn och som tog bort skyldigheterna mellan barnet och dess biologiska familj. 1970 ändrades lagstiftningen så att adoptioner inte gick att häva. Under 1990-talet infördes ett antal lagändringar på adoptioners område, exempelvis en formulering om att man vid adoption ska ta hänsyn till barnets vilja.⁶¹

År 1984 gavs ”Utredningen om homosexuellas situation i samhället” ut och i den lyftes frågan om ett samkönat par borde kunna adoptera barn tillsammans. Utredaren menade att denna möjlighet inte borde införas eftersom det finns en risk att barnen skulle känna sig avvikande från sina vänner. Utredningen menade att familjer med homosexuella föräldrar först måste accepteras av samhället innan dessa bör ges möjlighet att adoptera.⁶² Riksdagen och regeringen höll med utredaren om att samkönade par inte borde ges tillåtelse att adoptera barn.⁶³ På 1990-talet genomfördes en annan utredning av den så kallade Partnerskapskommittén. Även här menade kommittén att samkönade par inte borde få adoptera barn. Anledningarna var att det inte fanns tillräckligt med forskning som visade hur det påverkar barn att växa upp med föräldrar av samma kön samt att kommittén ansåg att det skulle strida mot samhällets värderingar att tillåta samkönade par att vara föräldrar.⁶⁴

3.2 Förändringar 2001 och 2002

1999 skapade regeringen en parlamentarisk kommitté vid namn ”Kommittén om barn i homosexuella familjer” för att utreda barn i familjer med

⁵⁹ Singer (2024), s. 25.

⁶⁰ Mägi, Zimmerman, s. 150.

⁶¹ Prop. 2001/02:123, s. 12–13.

⁶² SOU 1984:63, s. 22.

⁶³ Prop. 2001/02:123, s. 11.

⁶⁴ SOU 1993:98, s. 19–20.

samkönade par. Kommitténs uppgift var att utreda barnens villkor i familjerna samt att ge ett utlåtande kring de rättsliga skillnader som rådde mellan olikkönade och samkönade pars rättigheter att adoptera och utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Om kommittén kom fram till att man skulle ta bort skillnaderna gällande adoption så skulle man också gå vidare och göra ett utlåtande kring om samkönade par skulle ges möjlighet att genomföra assisterad befruktning. Kommittén skulle ta sin utgångspunkt i barnets bästa och gjorde det genom att ta del av forskning från USA och Storbritannien samt genomförde tre studier i Sverige.⁶⁵

3.2.1 SOU 2001:10

År 2001 presenterade Kommittén betänkandet ”Barn i homosexuella familjer”.⁶⁶ Kommittén föreslog att registrerade partners på samma sätt som makar skulle kunna prövas att bli adoptivföräldrar.⁶⁷ Kommittén ansåg att forskningen visade att barn med homosexuella föräldrar utvecklades på samma sätt som de med heterosexuella föräldrar. Man fann inte heller att det fanns någon skillnad mellan olikkönade och samkönade pars förmåga att ta hand om barnen på ett adekvat sätt. Forskningen visade att en del barn med homosexuella föräldrar i sina tidiga tonår tyckte det var jobbigt med föräldrarnas sexuella läggning i förhållande till kompisar. Dock visade också forskningen att förmågan att hantera sådana situationer till stor del berodde på barnets relation till föräldrarna.⁶⁸

Adopterade barn utvecklas till största del på samma sätt som icke-adopterade barn, menade kommittén. Dock pekade man på en psykisk sårbarhet hos en del adopterade barn, främst hos de som inte har en trygg hemmiljö eller slusats runt hos olika personer eller institutioner.⁶⁹ Kommittén ansåg att föräldrars sexuella läggning är en egenskap bland många som kan göra att barn upplever sig som annorlunda och att vara adopterad kan vara en annan sådan faktor. Forskningen pekade dock, enligt kommittén, på att barn som växt upp i

⁶⁵ Prop. 2001/02:123, s. 11.

⁶⁶ SOU 2001:10, s. 2.

⁶⁷ SOU 2001:10, s. 18.

⁶⁸ SOU 2001:10, s. 15.

⁶⁹ SOU 2001:10, s. 16–17.

kärleksfulla och trygga familjer kan hantera sådana svårigheter, oavsett dess natur. Kommittén skrev att det inte finns något som pekar på att samkönade par inte skulle erbjuda en sådan trygg miljö som adopterade barn behöver och att de skillnader som fanns mellan olikkönade och samkönade pars möjligheter att adoptera inte längre kunde anses vara sakligt motiverade.⁷⁰

Gällande närståendeadoptioner föreslog kommittén att en registrerad partner skulle kunna adoptera den andre partners barn på samma sätt som gifta par kunde göra. Detta motiverade kommittén främst med att barn som lever i en familj där man bara har en vårdnadshavare har ett sämre rättsligt skydd än andra barn. De argument som finns för och emot närståendeadoptioner är inte beroende av förälderns sexuella läggning, menar kommittén. Dessutom är det en viktig signal som skickas till samhället och till barn som lever i homosexuella familjer att den familjebildningen är lika accepterad som andra, uttryckte kommittén.⁷¹

3.2.2 Prop. 2001/02:123

Regeringen föreslog i prop. 2001/02:123 ”Partnerskap och adoption” att registrerade partners kunde gemensamt adoptera barn samt att en partner kunde adoptera den andres barn. Förslaget överensstämde med kommitténs förslag.⁷² Regeringen menade att gruppen homosexuella är en dold population, vilket gör det i princip omöjligt att göra ett slumpmässigt urval till forskningen. Studierna genomfördes med metoder som vedertaget används för dolda populationer och att även om forskningsresultaten inte kan anses helt och fullt möjliga att generalisera så är det ändå underlag för bedömningen, framhöll regeringen.⁷³ Regeringen skrev att det är viktigt att alla barn har en manlig och en kvinnlig förebild, men att det inte behöver vara adoptivföräldrar som fyller båda dessa roller utan att barnet också kan ha andra förebilder i sitt liv.⁷⁴

⁷⁰ SOU 2001:10, s. 18.

⁷¹ SOU 2001:10, s. 19.

⁷² Prop. 2001/02:123, s. 18.

⁷³ Prop. 2001/02:123, s. 23.

⁷⁴ Prop. 2001/02:123, s. 24–25.

Gällande internationella adoptioner ställdes två frågor till de 25 länder som lämnade flest barn för adoption i Sverige och 17 länder svarade. Den första frågan var om samkönade par hade fått adoptera barn från landet och på denna fråga svarade alla nekande. Den andra frågan var ifall det skulle påverka negativt makars möjlighet att adoptera om registrerade partners också tilläts prövas som adoptivföräldrar i ett land. Nio länder svarade att det inte skulle påverka negativt, sex svarade inte på den frågan och ett land svarade att det fanns en risk. Det var Lettland som svarade jakande.⁷⁵

Remissinstanserna var kritiska till förslaget och det var betydligt fler som motsatte sig förslaget än som tillstyrkte det. En hel del av kritiken baserades på barnkonventionens införlivande i svensk rätt och främst på principen om barnets bästa. Remissinstanser som bland annat Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet och Socialstyrelsen menade att för lite forskningsunderlag presenterats och att för få barn fått komma till tals i utredningen. De framhöll att barn som är adopterade redan skiljer sig från andra barn och att det är orätt att dessa också ska ha samkönade föräldrar och på så sätt sticka ut ännu mer. Flera andra remissinstanser, däribland Rädda barnen, menade att alla barn behöver en mamma och en pappa, varför samkönade par inte borde få adoptera. En del remissinstanser, som BRIS och Barnombudsmannen, menade att adoptionsreglerna behövde ses över i sin helhet, varför man inte borde göra denna förändring. Ett antal remissinstanser framhöll att om samkönade par får adoptera kanske det blir svårare för olikkönade par att få adoptera eftersom andra länder kan se ogillande på detta beslut.⁷⁶

3.2.3 Bet. 2001/02:LU27

Lagutskottet kom 2001 med sitt betänkande ”Partnerskap och adoption, m.m.” där utskottet behandlade proposition 2001/02:123 samt 30 motioner gällande samma fråga. Lagutskottet fick in 700 namnunderskrifter mot att samkönade par skulle få adoptera.⁷⁷ I sin bedömning skrev utskottet att förslaget innebär att samkönade par skulle kunna prövas som adoptivföräldrar

⁷⁵ Prop. 2001/02:123, s. 27–28.

⁷⁶ Prop. 2001/02:123, s. 19–20.

⁷⁷ Bet. 2001/02:LU27, s. 6–7.

och att det inte föreligger en generell rättighet, till skillnad från hur det låtit i den allmänna debatten. Forskningen pekade på att registrerade partners hade precis lika goda möjligheter att bli goda adoptivföräldrar som makar har. Utskottet delade regeringens bedömning kring att materialet måste bedömas med försiktighet men att det ändå kunde användas som bedömningsgrund.⁷⁸ Gällande farhågor om att makar från Sverige skulle få försämrade möjligheter att adoptera från andra länder ansåg lagutskottet att dessa var överdrivna.⁷⁹ Lagutskottet rekommenderade i sitt betänkande att riksdagen skulle godkänna regeringens förslag,⁸⁰ vilket riksdagen också gjorde. Från och med 2003 kunde alltså registrerade partner provas som adoptivföräldrar.⁸¹

3.3 Riksdagens debatter

När bet. 2001/02:LU27 diskuterades i riksdagen var det många röster som ville höras i debatten och det var 104 anföranden från riksdagsledamöter. En av de som talade var Tanja Linderborg från V. I sitt anförande framhöll hon bland annat att all forskning visar att barn i homosexuella familjer mår bra. Linderborg menade att det inte går att dela upp mänskligheten i två kategorier där man kategoriseras av att man är heterosexuell eller homosexuell. Och det går inte heller att ha ett antagande om att personer inom dessa grupper i grunden är lika. Linderborg tog upp att ett argument som anförts mot att samkönade par ska få adoptera är att andra länder skulle vara mindre villiga att låta svenska olikkönade par adoptera om samkönade par tillåts adoptera. Hon bemötte det med att säga att vi dels inte vet något om hur det kommer att bli, dels att vi inte kan låta andra länders fördomar styra hur vi utformar vår lagstiftning.⁸²

Christel Anderberg från M sade i sitt anförande att frågan inte handlar om homosexuellas rättigheter, utan om barnets bästa. Hon menade att Socialdemokraterna prioriterar politisk korrekthet över barnens behov. Anderberg uttryckte att det finns för lite studier på barn i homosexuella familjer. Utöver

⁷⁸ Bet. 2001/02:LU27, s. 22.

⁷⁹ Bet. 2001/02:LU27, s. 25.

⁸⁰ Bet. 2001/02:LU27, s.1.

⁸¹ Rskr. 2001/02:304.

⁸² Linderborg, Anf. 21, Debatt om förslag 5 juni 2002.

detta sade Anderberg att Moderaterna anser att det är viktigt att adopterade barn växer upp med en mamma och en pappa eftersom tanken är att adoptivföräldrarna ska ersätta de biologiska föräldrarna. Att barn har både manliga och kvinnliga förebilder i sin närhet räcker inte, enligt Anderberg. Dessutom sade Anderberg att andra länder kommer att sluta låta svenskar adoptera helt och hållet. Hon framhöll att om riksdagen godkänner förslaget så kommer resultatet bli att ”de cirka tusen barn som nu årligen adopteras till Sverige blir kvar i slummen i Bogotá eller Bombay.”⁸³

Från KD kom Alf Svensson och talade om barns rätt till en mor och en far. Han ansåg att poängen med adoption är att efterlikna kärnfamiljen för barnet, trots att det inte är dess biologiska föräldrar. Han sade bland annat: ”Jag vädjar till Sveriges riksdag att se till att adoptivbarn ska slippa uppleva något som alla andra barn garanterat inte behöver uppleva, dvs. att få enbart två pappor eller enbart två mammor”.⁸⁴ Efter Svensson var det Agne Hansson från C som talade. Hansson framhöll att det redan finns barn som lever i homosexuella familjer, exempelvis där en partner hade barn sedan tidigare. Var finns den juridiska tryggheten för dessa barn? Det kan inte vara till barnens fördel att leva utan rättsligt skydd, enligt Hansson.⁸⁵

Marianne Carlström, socialdemokrat, menade att familjer idag ser olika ut. Det finns bonusbarn, extramormor och ensamhushåll. Att barns familjer ser olika ut är inte det som avgör om de blir trygga, det är om de har trygga föräldrar oavsett deras kön. Regeringens förslag handlar om att samkönade par ska få provas som föräldrar, inte att de automatiskt ska få bli föräldrar, sade Carlström. Carlström menade att den offentliga debatten kring frågan om samkönade pars föräldraskap inte varit saklig och dessutom smutsig. Om givarländer inte vill acceptera samkönade par som adoptivföräldrar så ska detta självklart respekteras. Men det innebär inte att vi ska tillåta diskriminerande lagstiftning, enligt Carlström.⁸⁶

⁸³ Anderberg, Anf. 22, Debatt om förslag 5 juni 2002.

⁸⁴ Svensson, Anf. 27, Debatt om förslag 5 juni 2002.

⁸⁵ Hansson, Anf. 32, Debatt om förslag 5 juni 2002.

⁸⁶ Carlström, Anf. 37, Debatt om förslag 5 juni 2002.

3.4 Sammanfattande reflektioner

Utöver lagen om homosexuella sambor och partnerskapslagstiftningen hade samkönade par vid denna tid inte särskilt många rättigheter gällande familjejuridik. Det är kanske inte konstigt att förslaget om att samkönade par skulle kunna prövas som adoptivföräldrar och adoptera varandras barn var kontroversiellt och väckte mycket känslor. Antalet inlägg i debatten och namnunderskrifterna tyder på att detta var en fråga som många ville tycka till om. I både utredningen och debatten tar frågan om internationella adoptioner stor plats. Det kan tyckas lite märkligt eftersom den vanligaste formen av adoption för samkönade par är närståendeadoption. Min åsikt är att det finns ett stort fokus på hur de som befinner sig innanför normen kommer att påverkas av förslaget både av remissinstanser och i debatten, och mindre fokus på bland annat att barn som lever med samkönade föräldrar skulle få juridisk trygghet. Ett exempel är Anderberg som i sitt anförande pekade på att det finns stackars barn som kommer att tvingas leva i slummen i Bombay eller Bogotá på grund av att samkönade par skulle få möjligheten att prövas som adoptivföräldrar. Jag anser att det är ett skevt förhållningssätt som alierar de som befinner sig utanför normen och att dessa ska agera syndabock. Undersökningen visade att enbart Lettland sade att samkönade pars möjlighet att prövas som adoptivföräldrar kanske skulle påverka deras vilja att pröva olikkönade svenska par som adoptivföräldrar. Det kan anses vara oproportionerligt oroande, vilket lagutskottet också nämner i sitt betänkande.

Bland annat BRIS och Barnombudsmannen skrev i sina remissvar att adoptionsreglerna behövde en omarbetning i sin helhet, och att man därför inte bör säga ja till denna förändring. Jag anser att det absolut är ett rimligt tankesätt att vilja reformera reglerna till att bli sammanhängande och ha ett helhetsperspektiv, men samtidigt är frågan hur lång tid sådana utredningar tar? Vi vet ju idag att den stora övergripande förändringen fortfarande inte har gjorts. Skulle samkönade par vänta så länge på att få bli föräldrar?

Principen om barnets bästa är central i diskussionerna om samkönade pars föräldraskap. Både de som var för att samkönade par skulle kunna adoptera och de som var emot talade om barnets bästa och använde det för att få fram

sin ståndpunkt i frågan. Det väcker frågor om vem som bestämmer vad som är barnets bästa och hur man egentligen har ett barnperspektiv i lagstiftningsfrågor. Kanske visar det att principen inte har en fast definition eller användningsområde, utan kan vara glasögon genom vilka man ser en fråga.

4 Assisterad befruktning

Caroline Sörgjerd skrev i en artikel i SvJT 2012 att vem som helst inte får tillgång till att bli förälder genom assisterad befruktning. Sörgjerd ansåg att när reglerna ger en del personer tillgång till assisterad befruktning men inte andra så sänder lagen ut en signal om vilka samhället anser vara önskvärda föräldrar. Det sker en selektion, och Sörgjerd ifrågasatte hur detta urval gjordes samt vilka bedömningsgrunder som användes för att erkänna vissa som lämpliga föräldrar.⁸⁷

Sörgjerd analyserade i artikeln värderingar kopplade till föräldraskap och presenterade två stereotyper: ”den vårdande modern och den beskyddande fadern”. Hon menade att dessa stereotyper påverkade tonen i diskussionerna kring att samkönade par skulle få rätt till assisterad befruktning, främst kopplat till vad kvinnan som inte fött barnet skulle kallas. I promemorian från 2004 var förslaget att båda kvinnorna skulle kallas ”mor” eftersom de skulle vara helt likvärdiga föräldrar, varför begrepp som ”medmor” hade varit olämpligt. Sörgjerd ansåg att detta pekade på att begreppet mor hade ett viktigt symbolvärde. I propositionen som följde menade regeringen dock att det skulle vara förvirrande att kalla båda för mor och att begreppet ”förälder” därför skulle användas, vilket det också blev.⁸⁸

4.1 Historisk bakgrund

Singer skrev i ”Barnets bästa” att ofrivillig barnlöshet drabbat människor i alla tider. Mellan var tionde till sjunde olikkönade par drabbas av ofrivillig barnlöshet och utöver det samkönade par och ensamstående. Under senare halvan av 1900-talet utvecklades tekniker för att få fertilitetshjälp. 1946 nämndes insemination i lagtext för första gången och 1953 föreslogs att inseminationerna tydligare skulle lagstiftas. Detta avslogs dock. På 1980-talet hade antalet inseminationer blivit så stort att man ansåg det nödvändigt att reglera det i lag. Detta resulterade 1984 i lagen om insemination.⁸⁹ När lagen

⁸⁷ Sörgjerd, s. 679–680.

⁸⁸ Sörgjerd, s. 701–702.

⁸⁹ Singer (2024), s. 71–73.

om insemination kom till gjorde man bedömningen att lesbiska par inte skulle inkluderas. Anledningen till detta var att det inte fanns tillräckligt mycket forskning om barn som tillkommit genom insemination.⁹⁰ År 1988 kom lagen om befruktning utanför kroppen, vilken reglerade IVF-behandlingar. 2003 tilläts äggdonation samt IVF med donerade spermier.⁹¹

4.2 Förändringar 2004 och 2005

I SOU 2001:10 "Barn i homosexuella familjer" gav kommittén om barn i homosexuella familjer förslag om att samkönade par skulle få rätt till assisterad befruktning. Kommittén föreslog också att om den som födde barnet var registrerad partner så skulle också denne anses förälder automatiskt. Detta resulterade dock inte i någon direkt lagstiftning.⁹² I propositionen från 2001 sade regeringen att assisterad befruktning för samkönade par inte borde införas innan detta ytterligare övervägts. 2004 gjorde Regeringskansliet departementspromemorian "Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella" för att bredda underlaget i frågan. Efter detta lades proposition 2004/05:137 fram av regeringen.⁹³

4.2.1 Prop. 2004/05:137

I propositionen 2004/05:137 "Assisterad befruktning och föräldraskap" gav regeringen förslag på att befruktning utanför kroppen med donerade spermier skulle få utföras också då en kvinna var registrerad partner eller sambo med en annan kvinna. Detta skulle ske under redan existerande lagstiftning, det vill säga lagarna från 1984 och 1988 om insemination och befruktning utanför kroppen. Partnern skulle anses vara förälder till barnet, förutsatt att hon samtyckte till behandlingen.⁹⁴ I propositionen diskuterade regeringen om det var tillräckligt motiverat att upprätthålla att kvinnor i parrelation inte kunde genomgå assisterad befruktning på samma sätt som en kvinna och en man kunde. I sina överväganden utgick regeringen från att ett barn som kommer till genom assisterad befruktning bör ha två föräldrar och ha fötts av en av

⁹⁰ Prop. 1984/85:2, s. 10.

⁹¹ Singer (2024), s. 74.

⁹² SOU 2018:68, s. 130.

⁹³ Prop. 2004/05:137, s. 36.

⁹⁴ Prop. 2004/05:137, s. 37.

dessa. Även om den forskning som kommittén presenterade i SOU 2001:10 inte särskilt hanterat barn som tillkommit genom assisterad befruktning så kvarstod faktumet att man i utredningen kommer fram till att samkönade par kan ge barn en god uppväxtmiljö, enligt regeringen. Ett annat argument som regeringen presenterade handlade om barns rätt till sitt genetiska ursprung. Regeringen skrev att det finns många lesbiska par som skaffar barn utomlands eller genom heminsemination och att det då inte är självklart att barnet kan få reda på vem som är donatorn. Barn som kommit till med donerad sperma enligt svensk lagstiftning ska, när denne uppnått tillräcklig mognad, ha möjligheten att få veta mer om sitt genetiska ursprung. Med hänsyn till de anförda punkterna kom regeringen fram till att det inte längre fanns tillräckligt mycket som motiverade att kvinnor i parrelationer inte skulle få tillgång till assisterad befruktning.⁹⁵

Remissinstanserna var delade i sina åsikter om förslaget och många instanser tog inte ställning alls. Drygt 30 instanser svarade och av dessa tillstyrkte hälften. De som avstyrkte förslaget var bland annat Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, BRIS, Socialstyrelsen, Hovrätten över Skåne och Blekinge samt Barnombudsmannen. Flera av de kritiska remissinstanserna menade att frågan inte var tillräckligt utredd och att regeringen inte tagit tillräckligt stor beaktan vid barnets bästa. Socialstyrelsen och svenska läkaresällskapet menade att det skulle kunna vara belastande för ett barn att växa upp med samkönade föräldrar och att samhället därför inte aktivt bör bidra till att dessa barn blir till. Hovrätten över Skåne och Blekinge menade att om man sade ja till detta förslag så var det svårt att motivera varför ensamstående kvinnor inte skulle få rätt till insemination. Barnombudsmannen skrev i sitt remissvar att möjligheten till assisterad befruktning inte bör utvidgas på detta sätt innan barns rätt till sitt genetiska ursprung utretts vidare. Infertilas Riksförening menade att lesbiska pars rätt till assisterad befruktning inte får gå ut över olikkönade par genom exempelvis längre vårdköer.⁹⁶

⁹⁵ Prop. 2004/05:127, s. 38–39.

⁹⁶ Prop. 2004/05:137, s. 37–38.

4.2.2 Bet. 2004/05:LU25

I lagutskottets betänkande behandlades regeringens proposition 2004/05:137 samt tre motioner som väcktes med anledning av propositionen. Lagutskottet föreslog att riksdagens skulle anta regeringens förslag och avslå motionerna.⁹⁷

I betänkandet skrev lagutskottet att man delar regeringens utgångspunkt att barn som kommer till genom assisterad befruktning bör ha två föräldrar varav en av dem fött barnet. Lagutskottet diskuterade att en viktig punkt för barn som tillkommer genom assisterad befruktning är att få möjlighet till kunskap om sitt genetiska ursprung och att detta garanteras enligt lagarna från 1984 och 1988. Det talade därför, enligt utskottet, för att lesbiska par skulle ha möjlighet till assisterad befruktning.⁹⁸

4.3 Riksdagens debatter

När det var debatt om bet. 2004/05:LU25 hölls 59 anföranden. Det första av dessa var Maria Hassan från S. Hon berättade att propositionen byggde på en överenskommelse mellan MP, V och den socialdemokratiska regeringen. Hassan menade att det är diskriminerande att lesbiska par inte fått göra assisterad befruktning på det sätt som heterosexuella par fått enligt lagarna från 1984 och 1988 och att regeringen samt majoriteten i lagutskottet håller med.⁹⁹ Martin Andreasson från FP talade efter Hassan. Andreasson framhöll att det råder stor principiell enighet i frågan om assisterad befruktning för samkönade par. Han berättade om att kvinnor som lever med varandra i alla tider har tagit hand om barn tillsammans och att bara för att kärnfamiljen är dominerande är den inte på något sätt den enda formen av familj. FP hade två reservationer gällande betänkandet. Det handlade enligt Andreasson om att förslaget inte var helt jämställt. Förslaget innehåller regler som särbehandlar lesbiska par, sade Andreasson. För män som var gifta med kvinnor var det enkelt, då antogs man automatiskt vara förälder så länge man på förhand samtyckte till behandlingen. Samkönade par skulle däremot göra bekräftelse två gånger, dels innan assisterad befruktning, dels efteråt. Han avslutade med att

⁹⁷ Bet. 2004/05:LU25, s. 1.

⁹⁸ Bet. 2004/05:LU25, s. 9.

⁹⁹ Hassan, Anf. 1, Debatt om förslag 3 juni 2005.

säga att ”Det är synd att Socialdemokratierna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet missade chansen till en helt jämlik lagstiftning.”¹⁰⁰

KD hade också en reservation, men inte av samma anledning som FP. Inge-
mar Vänerlöv, kristdemokrat, sade att de har den motsatta uppfattningen som
Folkpartiet presenterade. Vänerlöv uppmanade ”Lagstifta inte bort pappa!”¹⁰¹
Han menade att det är diskriminering att barn inte kommer växa upp med sin
pappa. Vänerlöv anförde att utgångspunkten för förslaget är vuxnas rätt till
barn och inte barnets bästa eftersom man, enligt honom, berövar barn möjlig-
heten att växa upp med sin pappa. Han hänvisade till Socialstyrelsen och
svenska läkaresällskapets remissvar, i vilket man skrev att samhället inte bör
bidra till att barn till lesbiska föräldrar blir till. Vänerlöv talade också om att
det är motsägelsefullt att tala om att pappor ska ta mer ansvar gällande exem-
pelvis föräldradagar, men att man i det här fallet är okej med att barn inte får
rätt till sin pappa över huvud taget.¹⁰²

Vänerlöv ställde en fråga till dåvarande justitieminister Thomas Bodström
från S som också var på plats under debatten. Vänerlövs fråga handlade om
hur man kunde bortse från kritiken från remissinstanserna om för lite forsk-
ningsunderlag och hur det utifrån barnets bästa kan legitimera att barn berö-
vas sin pappa.¹⁰³ Bodström pratade då om att fler remissinsatser tillstyrkte
förslaget än som invände. Han ifrågasatte också Vänerlövs perspektiv med att
detta inte bara är en principiell ståndpunkt. Det finns barn där ute som redan
kommit till genom assisterad befruktning, sade han. Bodström frågade om det
är rimligt att dessa barn får ett sämre juridiskt skydd än barn som kommit till
genom assisterad befruktning men till heterosexuella föräldrar. Han menade
att detta inte är för barnets bästa.¹⁰⁴ Kammaren biföll utskottets förslag om
bifall till propositionen.

¹⁰⁰ Andreasson, Anf. 2, Debatt om förslag 3 juni 2005.

¹⁰¹ Vänerlöv, Anf. 3, Debatt om förslag 3 juni 2005.

¹⁰² Vänerlöv, Anf. 3, Debatt om förslag 3 juni 2005.

¹⁰³ Vänerlöv, Anf. 24, Debatt om förslag 3 juni 2005.

¹⁰⁴ Bodström, Anf. 25, Debatt om förslag 3 juni 2005.

4.4 Sammanfattande reflektioner

Även gällande denna förändring, likt den om adoption, kan påpekas att diskussionen finns kring hur de som befinner sig innanför normen kommer att påverkas. Jag anser att det finns en underliggande ton av att olikkönade par rättigheter och bekvämligheter inte överhuvudtaget får påverkas för att ett förslag om att ge de utanför normen större rättigheter. I denna fråga kan det exemplifieras genom argumenten om att vårdkön inte får bli längre för olikkönade par som vill genomgå assisterad befruktning.

Det finns också diskussioner om lagstiftningens koherens och logik. Ett exempel är Hovrätten över Skåne och Blekinge som menar att det är svårmotiverat att inte ensamstående ska få rätt till assisterad befruktning om man säger ja till detta förslag. Detta har införts på senare tid. Det är intressant att hovrätten väljer att dra in en annan grupp som befinner sig utanför lagstiftningen i diskussionen. Det känns lite som att hovrätten passade på att slänga in det när man ändå blev tillfrågad.

En annan intressant fråga är den om i fall lagstiftningen bör användas för att förändra samhällsnormer eller inte. Socialstyrelsen och svenska läkaresällskapet menade i sina remissvar att det är belastande för barn att växa upp med samkönade föräldrar i vårt samhälle och att samhället därför inte ska bidra till att dessa barn blir till. Jag tycker att det blir lite av ett cirkelargument och att man i så fall bör fundera snarare på vad man kan göra för att underlätta för samkönade föräldrar och minska stigmat i samhället i stället för att stoppa huvudet i sanden.

Argument kring barnets bästa användes även vid denna förändring, likt den om adoption, och även här användes principen för att komma fram till väldigt olika slutsatser. Vännerlov menade att förslaget var mot barnets bästa eftersom barnets bästa innebär att växa upp med en pappa. Bodström menade däremot att barnets bästa handlar om att ge barn större juridisk trygghet genom att dennes båda föräldrar är vårdnadshavare.

5 Föräldraskapspresumtion

Den senaste lagändringen på föräldraområdet var 1 januari 2022, då föräldraskapspresumtionen skapades. Föräldraskapspresumtionen innebär att den som är gift med någon som föder ett barn antas vara förälder till det.¹⁰⁵ Innan föräldraskapspresumtionen skapades fanns enbart en faderskapspresumtion, som gällde för en man som var gift med en kvinna. Faderskapspresumtionen går att återfinna i 1 kap. 2 § FB. Den bygger enligt Anna Singer i lagkommentaren på två delpresumtioner. Den första är samlagspresumtionen, det vill säga att makarna haft samlag under konceptionstiden. Den andra presumtionen, kausalitetspresumtionen, handlar om att något av dessa samlag varit befruktande.¹⁰⁶ Fokuset låg alltså på samlaget och konceptionen, men detta skulle inte vara detsamma gällande en föräldraskapspresumtion.

5.1 Historisk bakgrund

Redan i SOU 2001:10 ”Barn i homosexuella familjer”, påtalade kommittén att det borde finnas regler som gjorde att en registrerad partner till den som föder automatiskt anses vara förälder. Detta förslag resulterade inte i lagstiftning. I propositionen angående assisterad befruktning 2005, skrev regeringen att de skulle återkomma till om partners också kunde antas vara föräldrar på samma sätt som gifta män var. I SOU 2007:3 ”Föräldraskap vid assisterad befruktning” föreslog utredningen att man skulle skapa en föräldraskapspresumtion.¹⁰⁷ Detta resulterade dock inte heller i lagstiftning.¹⁰⁸ Sammanfattningsvis är frågan om föräldraskapspresumtion för samkönade par något som diskuterats i princip varje gång frågor om samkönat föräldraskap kommit upp, men som skjutits upp eller inte resulterat i någon lagstiftning.

¹⁰⁵ RFSL, ”Juridiskt föräldraskap”.

¹⁰⁶ Singer, kommentar 5 till 1 kap. 2 § FB.

¹⁰⁷ SOU 2007:3, s. 11.

¹⁰⁸ SOU 2018:68, s. 130–131.

5.2 Förändringar 2018–2021

Vid ett sammanträde i mars 2017 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare för att se över reglerna om fastställande av faderskap och föräldraskap. Syftet var att Sverige skulle få en mer jämlik, modern och ändamålsenlig lagstiftning som tog avstamp i principen om barnets bästa. Uppdraget skulle redovisas senast i augusti 2018. Anledningen till att regeringen ville tillsätta utredningen var dels att samhällets syn på föräldraskap har förändrats, dels att tekniken för att bevisa genetiskt släktskap utvecklats.¹⁰⁹ I direktivet skrev regeringen att det är viktigt att lagstiftningen hänger med samhällets utveckling.¹¹⁰

Under tiden som utredaren utredde frågan om föräldraskapspresumtion infördes en rad andra bestämmelser. Från 2019 infördes en skyldighet för föräldrar att, när det är lämpligt, berätta för barnet att det tillkommit med donerade könsceller.¹¹¹ Regeringen föreslog 2018 att regleringen av föräldraskap då assisterad befruktning utomlands skett skulle bli mer jämlik för par av samma och av olika kön. Riksdagen antog propositionen och reglerna trädde i kraft 1 januari 2019.¹¹² 2019 blev det också möjligt att få både donerade spermier och ägg, så kallad ”dubbeldonation”.¹¹³

5.2.1 SOU 2018:68

I augusti 2018 presenterades SOU 2018:68 ”Nya regler om faderskap och föräldraskap”. Utredningen gav som förslag att föräldraskap enligt 1 kap. 9 § FB skulle presumeras för en kvinna som är gift eller registrerad partner med barnets mor på samma vis som faderskap presumeras för en gift man. En central grund till utredningens förslag var att reglerna kring föräldraskap inte i huvudsak ska behandla personer olika utifrån sexuell läggning eller kön. Originaltanken bakom faderskapspresumtionen enligt utredningen var att den genetiska fadern också är den rättsliga fadern. Denna utgångspunkt blir inte densamma för föräldraskapet för samkönade par eftersom detta alltid utgår från

¹⁰⁹ Dir. 2017:28, s. 1.

¹¹⁰ Dir. 2017:28, s. 2.

¹¹¹ Prop. 2017/18:155, s. 37.

¹¹² SOU 2018:68, s. 131.

¹¹³ Prop. 2017/18:155, s. 1.

donerade spermier och inte från samlaget som befruktande, enligt utredningen. Detta är dock inte ett viktigt argument mot införandet av en föräldraskapspresumtion menar utredaren, eftersom faderskap presumeras i de fall olikkönade par använder donerade spermier. Utredaren framhöll också att det är rimligt att införa en föräldraskapspresumtion eftersom det då är äktenskapet som får rättslig verkan för föräldraskap när ett barn föds.¹¹⁴ Förutsättningarna för faderskap och föräldraskap vid assisterad befruktning är densamma. I bägge fall ersätter samtycket av behandlingen den rättsliga betydelsen av arvsanlag, skrev utredaren.¹¹⁵ Syftet med behandlingen är dessutom att båda parter ska bli föräldrar, vilket enligt utredningen talade för en föräldraskapspresumtion.¹¹⁶

Enligt förslaget ska det vara möjligt att häva föräldraskap och faderskap. Detta grundas i rätten för barn att veta sitt ursprung. Om det inte finns uppgift om donatorns identitet kan faderskapet eller föräldraskapet hävas. Det kan också komma att hävas vid heminsemination, eller om assisterad befruktning på annat sätt skett utanför en behörig inrättning. Hävande kan också uppstå om föräldern inte samtyckte till behandlingen.¹¹⁷

5.2.2 Prop. 2020/21:176

I april 2019 uppmanade riksdagen regeringen att prioritera beredningen av ärendet kring föräldraskapspresumtion, eftersom riksdagen ansåg att det var viktigt att ändringarna kunde träda i kraft så fort som möjligt.¹¹⁸ I april 2021 överlämnade regeringen propositionen till riksdagen och lagändringarna föreslogs träda i kraft 1 januari 2022.¹¹⁹ Regeringens förslag gällande en könsneutral föräldraskapspresumtion var densamma som utredningens, dock med justering av hänvisningar till faderskapspresumtionen i 2 kap. 1 och 9 §§ FB.¹²⁰ I propositionen skrev regeringen att det är viktigt att lagstiftningen utvecklas med samhället och återspeglar att familjekonstellationer kan se olika

¹¹⁴ SOU 2018:68, s. 23–24.

¹¹⁵ SOU 2018:68, s. 136.

¹¹⁶ SOU 2018:68, s. 139.

¹¹⁷ SOU 2018:68, s. 151.

¹¹⁸ Prop. 2020/21:176, s. 22.

¹¹⁹ Prop. 2020/21:176, s. 1.

¹²⁰ Prop. 2020/21:176, s. 23.

ut. Lagstiftningen bör vara jämlik och inte i huvudsak särskilja personer utifrån deras kön eller sexuella läggning, menade regeringen.¹²¹

De flesta remissinstanser tillstyrkte förslaget som presenterades i utredningen. Barnombudsmannen menade att utredningen hade använt ett barnperspektiv och att presumtionsändringen skulle resultera i ökad jämlikhet. Diskrimineringsombudsmannen såg också mycket positivt på att särbehandlingen av samkönade par skulle upphöra med denna reglering. Bland annat Skatteverket och Göteborgs kommun påtalade att det är ett stärkande förslag för barns rättigheter eftersom fler barn kan få två juridiska föräldrar redan från födseln. Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet tyckte att det luckrar upp institutet föräldraskap att inte låta det i första hand vara kopplat till genetik och att det riskerar att barn står utan föräldrar i framtiden. Västerås kommun ansåg att förslaget innebar att vuxenperspektivet får gå före barns rätt till sitt genetiska ursprung. Ett antal remissinstanser, däribland Svea hovrätt och Göta hovrätt, framförde att hela regelverket kring föräldraskap är dåligt organiserat och borde vara könsneutralt i sin helhet. RFSU ifrågasätter om presumtionsreglerna helt har spelat ut sin roll i dagens samhälle, alternativt borde inkludera sambor.¹²²

I förslaget ingick, som tidigare redovisat, även hävanderegler. Majoriteten av remissinstanserna hade inga invändningar mot utredningens förslag, men flera remissinstanser, bland annat RFSU, Svenska kyrkan och Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet påtalade risken att föräldraskap felaktigt presumeras. De uppmärksammade även faran med att människor inte skulle vara medvetna om de allvarliga risker som ett felaktigt presumerat föräldraskap skulle kunna medföra. De ifrågasätter också om hävandereglerna är för omfattande ur ett barnperspektiv. RFSL menar att hävandereglerna skulle slå hårdare mot samkönade par eftersom dessa i större omfattning använder donerade könsceller. RFSL hade velat se en lösning där genetiskt släktskap kan utredas och dokumenteras till barnet utan att detta påverkar det rättsliga föräldraskapet. Regeringen delade bedömningen som bland annat

¹²¹ Prop. 2020/21:176, s. 25.

¹²² Prop. 2020/21:176, s. 23–24.

Svenska kyrkan, RFSU och Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet gjorde om att göra en översyn över hävandereglerna. Regeringen lämnade därför ett uppdrag till en särskild utredare att se över hävandereglerna i FB genom dir. 2020:132.¹²³ Denna utredning var den som beskrivs i kapitel 2.5 och som ännu inte resulterat i någon proposition.

5.2.3 Bet. 2020/21:CU16

Civilutskottet ställde i sitt betänkande sig bakom regeringens förslag till ändringar. Utskottet menade att lagändringarna skulle bidra till att lagstiftningen blir mer modern, förenklad och jämlik.¹²⁴ Utskottet delade också regeringens bild av att det är positivt att fler barn skulle få två rättsliga föräldrar redan från födseln.¹²⁵

5.3 Riksdagens debatter

När bet. 2020/21:CU16 skulle diskuteras i riksdagen gjordes 8 anföranden. Först ut var Emma Hult från MP som talade om att frågan om att göra familjepolitiken könsneutral är viktig både för partiet och henne själv. Hon konstaterade att det finns mycket kvar att göra när det kommer till familjerätt och stärkta rättigheter för HBTQI-personer, men att detta lagförslag är ett viktigt steg på vägen till ett mer jämlikt Sverige.¹²⁶ Elin Lundgren från S berättade om en vän som det tog 359 dagar för att bli vårdnadshavare till sitt eget barn. Hon sade i sitt anförande att hon vet att det är många som har kämpat i många år för att denna lagstiftning ska bli av. Lundgren sade också att hon förstår att det skrivits motioner om hävandereglerna och att det är därför en utredning i frågan tillsatts.¹²⁷ Cecilie Tenfjord Toftby från M talade i sitt anförande om trygghet och förutsägbarhet och att lagförslaget skulle ge barn större trygghet då fler föräldrar presumeras vara just föräldrar från födseln. Även Tenfjord Toftby påtalade att hävandereglerna behövde ses över.¹²⁸

¹²³ Prop. 2020/21:176, s. 30–32.

¹²⁴ Bet. 2020/21:CU16, s. 1.

¹²⁵ Bet. 2020/21:CU16, s. 12–13.

¹²⁶ Hult, Anf. 11, Debatt om förslag 21 juni 2021.

¹²⁷ Lundgren, Anf. 12, Debatt om förslag 21 juni 2021.

¹²⁸ Tenfjord Toftby, Anf. 13, Debatt om förslag 21 juni 2021.

Mikael Eskilandersson från SD talade också under debatten. Han talade om att FB är föråldrad och att han därför såg fram emot denna proposition men att han anser att regeringen gräver sig djupare ner i källaren. Eskilandersson menade att det borde finnas ett enkelt anmälningsförfarande innan barnet är fött, vilket skulle skapa trygghet och smidighet. Han jämförde med grannländer som Finland och Norge och menade att deras system är att föredra.¹²⁹ Martina Johansson från C sade i sitt anförande att FB är ett lapptäcke.¹³⁰ Larry Söder från KD sade i sitt anförande att han anser att det är positivt att fler föräldraskap skulle presumeras, eftersom lagstiftningen då skulle bli mer könsneutral och jämlik. Han påpekade dock att det hade varit smartare att ta alla förändringar i ett beslut, i stället för att försöka lappa och laga i den gamla lagstiftningen som i sin helhet behöver moderniseras.¹³¹ Efter debatten avslutats biföll kammaren propositionen, enligt civilutskottets rekommendation.

5.4 Sammanfattande reflektioner

När bet. 2020/21:CU16 diskuterades i riksdagen var det få inlägg i debatten jämfört med de tidigare förändringarna. Alla verkade vara förhållandevis överens i frågan om att föräldraskapspresumtionen ska bli könsneutral. KD hade svängt helt i sin ståndpunkt sedan de två tidigare stora förändringarna. Även remissinstanserna tillstyrkte övervägande till skillnad från tidigare. Kanske kan tiden ha bidragit i detta fall? Att införa en föräldraskapspresumtion hade diskuterats ända sedan 2001 och eftersom det tog 20 år innan det blev verklighet var det kanske helt enkelt så att förslaget inte var så kontroversiellt längre på grund av samhällets utveckling. Jag tycker att man märker att tanken om könsneutral lagstiftning har fått stor genomslagskraft, vilket delvis skulle kunna bero på det könsneutrala äktenskapet som infördes 2009. Både förändringarna kring adoption och assisterad befruktning skedde ju innan äktenskapet blev könsneutralt.

Kritiken om att reglerna behöver förändras i sin helhet och att det är ett svår-förstått lapptäcke av paragrafer återkom. Det är inte konstigt om frustrationen

¹²⁹ Eskilandersson, Anf. 14, Debatt om förslag 21 juni 2021.

¹³⁰ Johansson, Anf. 15, Debatt om förslag 21 juni 2021.

¹³¹ Söder, Anf. 17, Debatt om förslag 21 juni 2021.

kring detta ökat allteftersom åren gått och fler paragrafer tillkommit. Fler och fler remissinstanser och riksdagsledamöter anslöt sig till tanken om en enklare, könsneutral lagstiftning. Det lyfter en fråga om man bör vänta in omfattande förändring eller lappa och laga under tiden. Å ena sidan skapas ytterligare förvirring och snårigheten i regleringen ökar, å andra sidan står grupper utan rättigheter som de kunde haft i väntan på ett bättre organiserat regelsystem.

Även tankar om barnets bästa är återkommande. Regeringen, remissinstanser och riksdagsledamöter har genom processen av införandet av föräldraskapspresumtionen framhållit att det är barnets bästa att ha två vårdnadshavare från födseln, då detta skapar trygghet. Västerås kommun ansåg dock, till skillnad från övriga, att förslaget om föräldraskapspresumtionen centerats kring ett vuxenperspektiv. Kritiken att utredningar inte utgått från ett barnperspektiv kvarstår alltså även här, men gällande föräldraskapspresumtionen var det annan kritik som var tydligast. Det handlade om hävandereglerna och att deras utformning i huvudsak skulle komma att drabba samkönade par. Det var kritik som regeringen tog till sig och tillsatte en utredning för. Här skiljer sig kritiken från tidigare lagförändringar eftersom kritiken baseras på att samkönade pars rättigheter skyddas för lite.

6 Analys

Tidigare avsnitt har redogjort för de stora förändringar på föräldraskapsområdet som skett för samkönade par samt reflekterat över förändringarna. I detta avsnitt ligger fokus på att sammanfatta dessa reflektioner och utveckla vidare hur dessa olika delar hänger ihop utifrån frågeställningarna. Avsnittet är därav uppdelat i tre delar som utforskar varsin aspekt av uppsatsen: rättsutvecklingen, centrala intressen och återkommande argument.

6.1 Rättsutvecklingen

I tidigare avsnitt har nedslag gjorts i flera lagstiftningsförändringar kring samkönade par och föräldraskap under 2000-talet. Vad kan sammantaget sägas om dessa? Hur har den svenska rättsutvecklingen sett ut gällande samkönade par och föräldraskap?

Rättsutvecklingen har skett i etapper gällande samkönade pars möjligheter att bli juridiska föräldrar. Först fick samkönade par möjlighet att prövas som adoptivföräldrar, några år senare assisterad befruktning och så vidare. Det skedde alltså inte en stor förändring av föräldraskapslagstiftningen där den gjordes om för att bli mer inkluderande, utan utvecklingen skedde stegvis. Det var som att begreppen ”förälder” och ”familj” över tid har breddats för att inkludera fler, lite i taget. Det går att göra en jämförelse till samkönade par och äktenskapsfrågor. Inledningsvis kunde samkönade par bli sambor, därefter registrerade partners och först därefter fick samkönade par ingå äktenskap. Ordet ”äktenskap” behövde breddas för att inkludera fler och dess betydelse gick från att handla om en man och en kvinna till att handla om två personer, oavsett deras kön.

Det går att fundera över om detta mönster med flera, mindre förändringar är en ”typisk” väg när de som befinner sig utanför normen ska få ökade rättigheter och varför det i så fall är på det viset. Kanske vill lagstiftaren vänta in samhällets reaktioner eller dess förändring? Kanske går det långsamt att förändra bilden av ett begrepp och de stereotyper som dessa porträtterar och det

är enklare att göra lite i taget? Oavsett anledning finns det viss kritik att påtala kring detta. Ska de som befinner sig utanför normen alltid få vänta på att lagstiftningen ska ta små steg för att inte vara för överväldigande? Det verkar kunna bli något av ett moment 22. För att något ska accepteras tillräckligt av allmänheten för att bli till lagstiftning måste det ha blivit ”mer normativt”. Men samtidigt blir de som avviker från normen inte synliga när de inte ges rättigheter och därmed inte mer socialt accepterade.

I samma anda går att identifiera kring rättsutvecklingen att samkönade par föräldraskap verkar ha blivit mindre kontroversiella över tid. Det går att se i riksdagens debatter, där inläggen blev färre samt att diskussionen över lag var betydligt mindre hetsig. I debatten kring föräldraskapspresumtion är det diskussion kring om lagstiftningen skyddar samkönade par tillräckligt mycket, vilket är ett stort skifte i ton från 2001. Det verkar som att de grundantagandena som tidigare gjorts inte längre var desamma. Varför blev det då så att samkönade par som föräldrar gick från kontrovers till accepterat? En teori är att det tog så lång tid att genomföra föräldraskapspresumtionen att samhällets syn på samkönade par hann förändras dramatiskt. I princip i varje förslag påtalades att någon form av föräldraskapspresumtion bör finnas, men ändå blev det inte av förrän 2022. Då är utgångspunkten att samhället förändrade lagstiftningen. Det går också att se saken från andra hållet, alltså att lagstiftningen, exempelvis möjligheten till assisterad befruktning och det könsneutrala äktenskapet, påskyndade samhällets attitydförändring gällande samkönade par.

Ett annat mönster som kan diskuteras gällande rättsutvecklingen är den ökade strävan efter en könsneutral lagstiftning. Gällande föräldraskapspresumtionen så skrev regeringen att syftet var att få en mer jämlik, modern och ändamålsenlig lagstiftning. Det är smidigt då det kan gälla alla och det behöver inte finnas massor av olika paragrafer. Det syns också gällande äktenskapsfrågor. Först fanns en separat sambolag för homosexuella, men detta ändrades till att sambolagen blev könsneutral. Samkönade par fick bli registrerade partners, men detta ändrades till att äktenskapet blev könsneutralt. I linje med detta är det, enligt mig, troligt att föräldraskapsreglerna kommer att bli könsneutrala.

I utredningen SOU 2022:38 om en uppdatering av föräldraskapsreglerna gavs förslaget att det enbart skulle finnas ett begrepp för föräldrar och att det skulle vara just ”förälder”. Vi får se vad som händer framöver, om föräldraskapsreglerna blir könsneutrala och den linje som etablerats fortsätter. För det verkar ha hänt något med rättskulturen. Ett fokus på könsneutralitet har skapats och trängt allt djupare ner mellan skikten. Det skedde många snabba förändringar under det tidiga 2000-talet som gav samkönade par nya möjligheter, vilka skulle kunna sägas vara i rättens ytskikt. Men allteftersom trängde denna förändring djupare, ner i rättskulturen, och alltmer har principer om jämlikhet och könsneutralitet använts.

6.2 Centrala intressen

Det finns sannolikt ett stort antal intressen som påverkade rättsutvecklingen för föräldraskapsfrågor för samkönade par. Men vilka av dessa går att identifiera som centrala? Det intresse som präglar både debatterna och utredningarna mest är barnets bästa. Det går att argumentera för att principen om barnets bästa har dykt ner i rättens tre skikt och blivit en del av den svenska rättskulturen. Däremot råder inte full enighet kring vad detta ska innebära för myndighetsbesluten, lagarna och så vidare i det övre skiktet. Det sker en hel del diskussioner kring vad som egentligen är barnets bästa, då det går att se från många olika vinklar. Mycket av kritiken från remissinstanser och från de i debatten som motsätter sig förslagen grundas på att regeringen, utredningen eller forskningen bygger för mycket på ett vuxenperspektiv. En del påtalade att det finns en skillnad i synsättet att vuxna har rätt till barn och att barn har rätt till föräldrar. Samtidigt var också anledningen till viljan att förändra lagstiftningen baserad på barnets bästa, att vilja skydda barnen juridiskt och ge dem ökad trygghet.

Ett annat intresse som går att identifiera ur ett normkritiskt perspektiv är att de som befinner sig innanför normen inte vill få försämrade rättigheter. Utifrån debatterna och remisskritiken går att ana att en del normativa personer enbart kan tänka sig att utöka rättigheterna för icke-normativa grupper om de själva inte drabbas. Till exempel när det diskuterades om samkönade par

skulle få provas som adoptivföräldrar och många oroades väldigt över om det skulle bli svårare för olikkönade par att adoptera. Eller gällande assisterad befruktning där det fanns en oro för längre köer för ofrivilligt barnlösa olikkönade par.

Ett tredje intresse som går att urskilja är det om lagstiftningens koherens. Det riktas mycket kritik mot föräldraskapsreglerna och en önskan uttrycks från flertalet håll om att göra om hela systemet. Reglerna kallas bland annat för ett lapptäcke. Det går att argumentera för att det är viktigt att lagstiftningen är enkel att förstå, eftersom så många påverkas av den. Att regelverket är koherent bidrar också till att lika fall behandlas lika och därmed ökad jämlikhet. Samtidigt finns ett annat intresse som kan sägas delvis stå i strid med det om lagstiftningens koherens och det är att lagstiftningen är uppdaterad och hänger med i tiden. Att göra väldigt stora förändringar i hela regelsystemet kräver mycket arbete och utredning. Dessa tenderar att ta väldigt lång tid. Det finns alltså en risk att mycket hinner förändras under tiden och att vissa frågor som kan anses vara akuta får ligga länge på is.

6.3 Återkommande argument

I utredningarna, propositionerna, remissvaren och debatterna finns många argument både för och emot förändringarna och förslagen. En del av dessa argument var ofta återkommande, båda i antalet men också över tid, vilka är fokus för analysen.

En del av argumenten handlade om utförandet av utredningarna eller om förslagens utformning i sig. Ett av dessa var det om forskningsunderlaget. De som kritiserade propositionerna och utredningarna menade att det inte hade presenterats ett tillräckligt underlag för att fatta beslut. Utredarna menade däremot att samkönade par som föräldrar vid den här tiden var en dold population och därmed svåra att forska på. De menade att forskningen var tillräcklig för att göra förändringarna.

Ett annat återkommande argument som handlade om utredningarnas utförande var om det hade gjorts utifrån ett barn- eller vuxenperspektiv. Som nämnt ovan var barnets bästa ett centralt intresse under lagstiftningsprocesserna och det var föremål för mycket argumentation. Båda ”sidor” använde principen om barnets bästa för att underbygga sitt resonemang och ofta för att skapa känslor. Ibland anser jag att det är relativt oklart vad vissa menar när de talar om barn- eller vuxenperspektiv och att det används främst för att det låter bra. Det finns en viss risk att begreppen används så flitigt och med så olika betydelse att de inte längre har någon större tyngd. Samtidigt anser jag att det är väldigt bra att det har blivit ett ökat fokus på barnets bästa och att det finns en önskan om att se lagstiftningen från barnets perspektiv. Barnrättskommittén skrev ju själva att barnets bästa är ett komplext och flexibelt begrepp, så kanske ligger alla olika nyanser i dess natur.

Andra argument var snarare moraliskt inriktade och handlade om vilka typer av familjekonstellationer som samhället bör acceptera. En del av de som kritiserade förslagen menade att samhället inte bör uppmana samkönade par att skaffa barn eftersom man helst ville undvika dessa typer av familjekonstellationer. För-sidan pekade i stället på att det redan fanns barn som levde i regnbågsfamiljer och att dessa borde skyddas juridiskt av samhället. De som argumenterade för förändringarna menade också att inget har visat att samkönade par är sämre föräldrar, vilket mot-sidan kontrade med att alla barn behöver en mamma och en pappa. Det fanns en grundläggande kontrast mellan de som menade att kärnfamiljen är den mest eftersträvarsvärda familjebildningen och de som ville skapa förutsättningar för stjärnfamiljers olika konstellationer.

7 Slutsatser

Slutligen kan uppsatsens slutsatser sammanfattas. Rättsutvecklingen av samkönade par och föräldraskap har skett stegvis över tid, med en förändring i taget. Först gavs samkönade par möjlighet att prövas som adoptivföräldrar, därefter fick paren tillgång till statligt finansierad assisterad befruktning och så vidare. Denna utveckling har skett alltmer i riktning mot könsneutralitet, vilket liknar processen som resulterade i könsneutralt äktenskap. Utvecklingen har blivit mindre kontroversiell över tid och fokus på jämlikhet verkar ha blivit en del av rättskulturen.

Det fanns många intressen som kan ha påverkat rättsutvecklingen. Ett centralt intresse var barnets bästa. Principen har verkligen tagits i beaktande av de allra flesta aktörer, dock med olika resultat. Ett annat intresse var det att kritisera regelsystemet kring föräldraskap i sin helhet. Ett tredje handlade om att de som befinner sig innanför normen enbart vill utöka begrepp och institut om deras egen position inte försämrats.

Återkommande argument handlade om forskningsunderlaget och dess eventuella brister, vilka typer av familjekonstellationer samhället bör uppmuntra samt vad barnets bästa egentligen innebär. Sammanfattningsvis har rättsutvecklingen gällande samkönade par och föräldraskap inneburit en lång resa med många förändringar av lagstiftningen och ändrade attityder i samhället under en relativt kort tid.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Bet.

Bet. 2001/02:LU27, *Partnerskap och adoption, m.m.*

Bet. 2004/05:LU25, *Assisterad befruktning och föräldraskap.*

Bet. 2020/21:CU16, *Modernare regler för bekräftelse av föräldraskap, faderskapsundersökningar och för att åstadkomma könsneutral föräldraskapspresumtion.*

Dir.

Dir. 2017:28, *Modernare regler om faderskap och föräldraskap.*

Dir. 2020:132, *En föräldraskapsrättslig lagstiftning för alla.*

Dir. 2021:95, *Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt.*

Dir. 2024:86, *Tilläggsdirektiv till Adoptionskommissionen (S 2021:08).*

Prop.

Prop. 1984/85:2, *Om artificiella inseminationer.*

Prop. 1986/87:124, *Om de homosexuellas situation i samhället.*

Prop. 2001/02:123, *Partnerskap och adoption.*

Prop. 2004/05:137, *Assisterad befruktning och föräldraskap*.

Prop. 2008/09:80, *Äktenskapsfrågor*.

Prop. 2017/18:155, *Modernare regler om assisterad befruktning och föräldraskap*.

Prop. 2020/21:176, *Modernare regler för bekräftelse av föräldraskap, faderskapsutredningar och för att åstadkomma könsneutral föräldraskapspresumption*.

Remisser

Remiss, *Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv (SOU 2022:38)*.

Riksdagens debatter

Debatt om förslag 5 juni 2002, *Partnerskap och adoption, m.m.*

Debatt om förslag 3 juni 2005, *Assisterad befruktning*.

Debatt om förslag 21 juni 2021, *Föräldraskapspresumption*.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 2001/02:304.

SOU

SOU 1984:63, *Homosexuella och samhället*.

SOU 1993:98, *Partnerskap*.

SOU 2001:10, *Barn i homosexuella familjer*.

SOU 2007:3, *Föräldraskap vid assisterad befruktning*.

SOU 2007:17, *Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor*.

SOU 2016:11, *Olika vägar till föräldraskap*.

SOU 2018:68, *Nya regler om faderskap och föräldraskap*.

SOU 2022:38, *Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv*.

FN:s barnrättskommittés kommentarer

CRC/C/GC/14, *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, 29 May 2013.

Litteratur

Agell, Anders, Brattström, Margareta, *Äktenskap & Samboende*, 7:e uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2022.

Baker, Sir John, "Reflections on "doing" legal history", i *Making Legal History – Approaches and methodologies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Boele-Woelki, Katharina, Fuchs, Angelica, *Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe*, 2:a uppl., Intersentia, Cambridge, 2012.

Rydström, Jens, "Homosexualitetens historia – ett försummat forskningsfält", i *Genushistoria – En historiografisk exposé*, 1: a uppl., Studentlitteratur, Malmö, 2004.

Ibbetson, David, "Comparative legal history: A methodology", i *Making Legal History – Approaches and methodologies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Tuori, Kaalo, "Towards a Multi-Layered View of Modern Law" i *Justice, Morality and Society. A tribute to Aleksander Peczenik on the Occasion of his 60th Birthday 16 November 1997*, Juristförlaget, Lund, 1997.

Modéer, Kjell Å., "Vad är rättskultur? - Om vår tids historiska skolstrid vid juridisk fakultet" i *Rätten – Festskrift till Bengt Ankarloo*, Nordic Academic Press, Lund, 2000.

Mägi, Erik, Zimmerman, Lina-lea, *Stjärnfamiljejuridik – svensk familjelagstiftning ur ett normkritiskt perspektiv*, 1 uppl., Gleerups Utbildning AB, Malmö, 2015.

Norrhem, Svante, Rydström, Jens och Markusson Winqvist, Hanna, *Undantagsmänniskor – En svensk HBTQ-historia med utblickar i världen*, 2:1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015.

Rydström, Jens, Mustola, Kati, *Criminally Queer – Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999*, Aksant Academic Publishers, Amsterdam, 2007.

Singer, Anna, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 8:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2024.

Sörgjerd, Caroline, *Rätten att bli förälder – en analys av reglerna om assisterad befruktning och adoption*, SvJT 2012.

Lagkommentarer

Singer, Anna, not 5 till 1 kap. 2 § FB, Karnov (JUNO).

Övrigt

1177, *IVF*, <https://www.1177.se/Skane/barn--gravid/barnloshet/ivf-prov-rorsbefruktning/> (hämtad 2024-10-02).

Adoptionscentrum, *Frågor om adoption*, <https://www.adoptionscentrum.se/ac/adoption/faq-adoption> (hämtad 2024-10-14).

Barnombudsmannen, *Artikel 3 – barnets bästa som ett tillvägagångssätt*, <https://www.barnombudsmannen.se/stod-och-verktyg/tolkning-av-barnkonventionen/rattspraxis-gallande-barnkonventionen/analyser-av-domar-och-beslut-som-ror-barnkonventionen/artikel-3--barnets-basta-som-ett-tillvaga-gangssatt/> (hämtad 2025-01-03).

Nationalencyklopedin, *Normkritik*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/normkritik> (hämtad 2024-10-02).

QX, *Framgång för lesbiska mammor i Italien: "Det är en seger för våra barn"*, <https://www.qx.se/samhalle/261458/framgang-for-lesbiska-mammor-i-italien-nu-har-karleken-och-barnens-basta-intressen-segrat/> (hämtad 2025-01-04).

QX, *Samkönade par får hem brev: "Du är inte längre förälder"*, <https://www.qx.se/samhalle/varlden/252773/samkonade-par-far-hem-brev-du-ar-inte-langre-foralder/> (hämtad 2025-01-04).

RFSL, *Juridiskt föräldraskap*, <https://www.rfsl.se/verksamhet/foralder/att-bli-och-vara-foralder/juridiskt-foraldraskap-efter-assisterad-befruktning/> (hämtad 2021-11-04).

RFSL, *Adoption*, <https://www.rfsl.se/verksamhet/foralder/att-bli-och-vara-foralder/adoption/> (hämtad 2024-11-04).

Skatteverket Rättslig vägledning, *Föräldraskap för den som fött barnet*, <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2024.7/397326.html> (hämtad 2024-11-01)

Skatteverket Rättslig vägledning, *Föräldraskap för den som inte fött barnet*, <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2024.7/397344.html> (hämtad 2021-11-01).

SO, *Stjärnfamilj*, <https://svenska.se/so/?id=179095&pz=5> (hämtad 2024-10-02).

SO, *Regnbågsfamilj*, <https://svenska.se/so/?id=165641&ref=kcnr3005236> (hämtad 2024-10-02).

Socialstyrelsen, *Assisterad befruktning med embryodonation och dubbeldonation*, <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/organ-och-vavnadsdonation/assisterad-befruktning-med-embryodonation-och-dubbeldonation/> (hämtad 2024-10-05).

SVT, *Uppgifter: Regeringens utredare vill förbjuda internationella adoptioner till Sverige*, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/uppgifter-regeringens-utredare-vill-forbjuda-internationella-adoptioner-till-sverige> (hämtad 2024-11-23).